

ОСОБИСТІСНІ ВЕКТОРИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПТНЗ

Олена Кривильова

Бердянський державний педагогічний університет

Анотація:

У статті обґрунтовано професійну спрямованість студентів, що передбачає розуміння й внутрішнє прийняття цілей і завдань професійної діяльності, а також співзвучних з нею інтересів, настанов, переконань і поглядів, тобто відображає доміную, яка стає вектором поведінки. Наведено результати експериментальної перевірки мотиваційного складника особистісного вектора професійного становлення майбутніх викладачів ПТНЗ. Визначено шляхи акме-впливу на потенційні можливості студентів у майбутній педагогічній діяльності, зокрема використання акмеологічних технологій як сукупності засобів, спрямованих на розкриття внутрішнього потенціалу особистості, розвиток властивостей і якостей, що сприяють досягненню високого рівня особистісно-професійного розвитку й професіоналізму.

Ключові слова:

професійне становлення; спрямованість особистості; акмеологічний підхід; акмеологічні технології.

Аннотация:

Кривилева Елена. Личностные векторы профессионального становления преподавателей ПТУ. В статье обоснована профессиональная направленность студентов, предполагающая понимание и внутреннее принятие целей и задач профессиональной деятельности, а также созвучных с ней интересов, установок, убеждений и взглядов, то есть отражает доминанту, которая становится вектором поведения. Приведены результаты экспериментальной проверки мотивационной составляющей личностного вектора профессионального становления будущих преподавателей ПТУ. Определены пути акме-воздействия на потенциальные возможности студентов в будущей педагогической деятельности, в частности использования акмеологических технологий как совокупности средств, направленных на раскрытие внутреннего потенциала личности, развития свойств и качеств, способствующих достижению высокого уровня личностно-профессионального развития и профессионализма.

Ключевые слова:

профессиональное становление; направленность личности; акмеологический подход; акмеологические технологии.

Resume:

Kryvyliova Olena. Personal vectors of professional becoming of future vocational schools teachers. In the article there have been grounded the professional orientation of students which provides understanding and internal perception of aims and tasks of professional activity, and also conformable with its interests, convictions and views, reflects the dominant that becomes the behaviour vector. There have been defined the results of experimental test of motivational part of personality vector of professional becoming of future vocational schools teachers. The analysis of students' answers as for dominant factors of profession choice shows that the most students want to get much money ignoring other professional characteristics. It is not surprising, the main aim for respondents is creating of the family and only 7 % - self-realization. Only 38 % of students want to work according to speciality after graduating from the educational establishment. 48 % of students are not sure in their future employment according to their profession, but it can be considered as a potential for possibility of pedagogical influence on re-orientation of professional orientation vector. According to results of the giving research there have been given the ways of acmeological influence on potential possibilities of students as for participation in future pedagogical activity, using acmeological technologies as complex of means, directed to opening of internal potential of personality, development of properties and qualities which contribute to achieving of the high level of personality-professional development and professionalism.

Key words:

professional becoming; personality's orientation; acmeological approach; acmeological technologies.

Постановка проблеми. Метою Національної стратегії розвитку освіти на наступне десятиріччя є забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання впродовж життя [9]. Вищий навчальний заклад є тією установою, що виконує завдання з упровадження на високому рівні освітньої діяльності, що забезпечує здобуття особою вищої освіти відповідного ступеня за обраною нею спеціальністю й створює необхідні умови для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів [8]. Недостатня відповідність освітніх послуг запитам особистості може призвести до недосконалого професійного становлення, що не відповідає потребам ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти професійного становлення майбутнього фахівця досліджували С. Бережна,

І. Зязюн, Т. Кисельова, Л. Коновалова, Н. Кузьміна, Т. Полякова та інші.

Великий вплив на проектування теорії професійного становлення мали праці А. Бодальова, Л. Божович, С. Климова, І. Кона, А. Маркової, Л. Мітіної та інших. Ідеї дослідження успішної професійної адаптації особистості, зокрема розвитку мотиваційно-потребнісного аспекту, розвинуто в працях Т. Вершиніної, В. Самойлової, О. Зотової, І. Кряжева, О. Мороза, Г. Щукіної та інших. Проте питання професійного становлення студентів, зокрема майбутніх викладачів ПТНЗ, в умовах вищого навчального закладу залишається актуальним і потребує відповідного дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування професійної спрямованості студентів і експериментальна перевірка мотиваційного складника особистісного вектора

професійного становлення в умовах вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У математиці вектор являє собою величину, що характеризується числовим значенням і напрямком. Відповідно до цього особистісний вектор теж матиме своєрідне спрямування й рівень вияву. На думку психологів (Л. Божович, Б. Додонов, Р. Немов, А. Петровський, М. Ярошевський та інші), спрямованість особистості являє собою стійку домінуючу систему мотивів, або мотиваційних утворень, тобто відображає домінуючу, що стає вектором поведінки.

Інтегральна функція спрямованості виявляється у взаємодії елементів, що зумовлює появу нових інтегративних якостей, не властивих окремо взятим компонентам системи. Зв'язок між компонентами системи настільки тісний, істотний, що зміна одного з них веде до зміни інших, а нерідко й системи загалом [1]. Ця характеристика виявляється тоді, коли, наприклад, зміна ціннісних орієнтацій особистості призводить до зміни сили й вектора її мотивації до діяльності. Спрямованість особистості як система формується внаслідок інтеграції різних особистісних якостей, склад яких охоплює інтереси, схильності, переконання, ідеали, у яких виражається світогляд людини. Вона характеризується тим, що в ній внутрішні зв'язки між компонентами переважають над зовнішніми впливами середовища [2]. Отже, щоб домогтися необхідних змін у спрямованості особистості, слід зовнішні впливи перетворити на внутрішні, забезпечити інтеріоризацію особистістю зовнішніх цілей.

Системотвірна функція полягає в тому, що спрямованість забезпечує внутрішню узгодженість, цілісність особистості. Саме тому людина, з одного боку, украй важко інтеріоризує мету діяльності й неохоче виконує дії, що не відповідають її спрямованості, а з іншого – здатна докладати титанічних зусиль до розвитку якостей і здібностей, необхідних для досягнення успіху в роботі, що відповідає спрямованості її особистості. Отже, цілеспрямовано коригуючи розвивальну спрямованість особистості, можна домогтися актуалізації сутнісних сил людини й стимулювати процеси її самовдосконалення.

Функція цілеутворення полягає в тому, що спрямованість задає вектор розвитку особистості, є джерелом її очікувань, оскільки мета – це та перспектива, той результат, заради яких особистість живе й діє. У разі, якщо людина свідомо, на основі власних інтересів і схильностей визначає для себе мету життєдіяльності, вона не потребує значних зовнішніх стимулів для вияву активності. Цілеутворювальна функція спрямованості

забезпечує розвиток особистості в професійній діяльності й у підготовці до неї [2].

Найважливішою функцією спрямованості є вибірковість, що характеризує її з погляду ставлення людини до себе й до суспільства [6], забезпечує розвиток індивідуальності особистості. Завдяки вибірковості, людина надає той чи інший статус, ступінь значущості різним явищам, процесам і предметам навколишнього світу, залежно від їх співвідношення зі сформованим ідеалом, від того, як вони сприяють або перешкоджають досягненню (здійсненню) ідеалу. Так, якщо зміст (або результати) діяльності не відповідають життєвим цілям людини, не сприяють досягненню ідеального результату, то така діяльність в очах суб'єкта втрачає привабливість. Практично всі вчені вважають, що система ціннісних відносин є ядром, системотвірним елементом спрямованості особистості.

Функція пошуку елементів, яких бракує, зумовлює актуалізацію мотивів діяльності людини в їх кількісному (сила) і векторному (напрямок, зміст діяльності) аспектах. Завдяки цій функції, спрямованість визначається як внутрішній стимул, детермінанта постійного самовдосконалення людини.

Е. Зеєр визначає професійну спрямованість як одну з найважливіших характеристик особистості, що дає змогу прогнозувати її майбутнє і являє собою сукупність найважливіших цільових програм, які зумовлюють єдність активного й цілеспрямованого розвитку особистості. Професійна спрямованість, на думку дослідника, є системою емоційно-ціннісних відносин, які задають ієрархічну структуру домінуючих мотивів особистості й спонукають її утвердитися в професійній діяльності [4].

Особистість студента набуває професійної спрямованості, що виявляється: у професійній мотивації, загальному позитивному ставленні, схильності та інтересах до професійної діяльності; у розумінні й прийнятті професійних завдань з оцінкою власних ресурсів для їх виконання; у бажанні вдосконалити свою підготовку до професійної діяльності, завдяки самоосвіті й самовихованню; у плануванні й задоволенні матеріальних і духовних потреб, працюючи в обраній професійній галузі.

Професійна спрямованість особистості передбачає розуміння й внутрішнє прийняття нею цілей і завдань професійної діяльності, а також співзвучних з нею інтересів, настанов, переконань і поглядів. Усі ці ознаки й компоненти професійної спрямованості виступають показниками рівня її сформованості в студентів. Професійна спрямованість

характеризується стійкістю (нестійкістю), домінуванням соціальних або вузькоособистісних мотивів, далекою чи близькою перспективою життєдіяльності.

Для виявлення векторів професійного становлення майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів проведено анкетування студентів 4 курсу таких факультетів: комп'ютерних та енергозбережувальних технологій, фізико-математичної і технологічної освіти, економіки та управління.

Аналіз опитування студентів стосовно домінуючих чинників вибору професії вказує на те, що більшість з них – 52% (ФКЕТ – 35%, ФФМТО – 10%, ФЕУ – 7%) прагне високого заробітку, при цьому виразно ігноруючи інші характеристики професій. 21% (ФКЕТ – 3%, ФФМТО – 10%, ФЕУ – 8%) переважно спрямовані на отримання престижної професії. Провідним мотивом 27% студентів (ФКЕТ – 7%, ФФМТО – 14%, ФЕУ – 6%) є прагнення до самовдосконалення, розкриття творчого потенціалу. Це й не дивно, бо найголовнішою метою життєдіяльності 41% респондент обрав створення сім'ї й тільки 7% – шлях самореалізації.

Лише 38% (ФКЕТ – 14%, ФФМТО – 17%, ФЕУ – 7%) студентів мають бажання працювати за фахом після закінчення навчального закладу. 48% (ФКЕТ – 28%, ФФМТО – 8%, ФЕУ – 14%) виявили невпевненість у перспективі працевлаштування за здобутою спеціальністю, але це можна розглядати як значний потенціал для можливості педагогічного впливу на переорієнтування вектора професійної спрямованості.

Зважаючи на дуальність означених спеціальностей, 21% (ФКЕТ – 0%, ФФМТО – 14%, ФЕУ – 7%) студентів виявляють готовність працювати саме викладачами, 41% (ФКЕТ – 21%, ФФМТО – 10%, ФЕУ – 0%) не впевнені в такому бажанні, але є суттєвим потенціалом щодо участі в майбутній педагогічній діяльності.

Пропозиція працевлаштування в професійно-технічні навчальні заклади збільшила кількість студентів, готових займатися педагогічною діяльністю, майже вдвічі – 44% (ФКЕТ – 10%, ФФМТО – 28%, ФЕУ – 28%).

Загалом 41% (ФКЕТ 10%, ФФМТО – 21%, ФЕУ – 10%) студентів задоволені власним професійним становленням. 38% (ФКЕТ – 24%, ФФМТО – 10%, ФЕУ – 4%) не можуть відповісти однозначно, 21% студентів (ФКЕТ – 10%, ФФМТО – 4%, ФЕУ – 7%) вважають, що не готові до виконання професійних обов'язків.

Тільки 25% респондентів (ФКЕТ – 7%, ФФМТО – 11%, ФЕУ – 7%) впевнені, що за період навчання зуміли цілком

продемонструвати свої здібності, 34% (ФКЕТ – 17%, ФФМТО – 14%, ФЕУ – 3%) переконані, що цього не зробили, 41% студентів (ФКЕТ – 21%, ФФМТО – 10%, ФЕУ – 10%) не змогли відповісти на це питання.

Результати дослідження вимагають ширшого вивчення проблеми професійного становлення майбутніх викладачів ПТНЗ, зокрема в процесі психолого-педагогічної підготовки.

Суттєвим вважаємо трактування професійного становлення в таких значеннях: складний за змістом і тривалий у часі, динамічний і багатоаспектний шлях до Акме – вершини педагогічної зрілості; результат ефективності й успішності цього процесу.

Підготовка педагогів зазвичай відбувається поетапно. Виділяють кілька етапів, які рано чи пізно опановує кожен студент на шляху до професії: етап адаптації до професії вчителя, засвоєння майбутнім спеціалістом норм, менталітету, професійних технологій, прийомів, способів і техніки своєї професії; на етапі самоактуалізації кожен студент усвідомлює власні можливості та індивідуальні особливості, виявляє схильність до виконання професійних норм, намагається розвинути себе засобами професії, посилити позитивні якості, мінімізувати негативні, виробити власний стиль. Засвоєння високих стандартів, повторення на відповідному рівні зразків виконання педагогічних завдань відбувається на етапі цілковитого опанування студентом професії, гармонізації майбутнього спеціаліста з фахом. У межах кожного етапу на шляху до професії кожен студент долає багато щаблів, оволодіває спектром нових завдань і пов'язаних з ними не відомих досі прийомів, технологій, що загалом формують професійні позиції майбутнього фахівця.

Ми погоджуємося з І. Мельник, яка вважає правомірним розглядати професійне становлення майбутнього вчителя як системне інтегральне утворення в єдності функціонального стану й особистісно-професійних якостей [5].

Але, на нашу думку, варто змістову характеристику досліджуваного поняття трактувати з позицій акмеологічного підходу. В акмеологічному розумінні педагогічне становлення розглядається як стійкі властивості суб'єкта, що забезпечують високу продуктивність майбутньої педагогічної діяльності, її гуманістичну спрямованість. Домінують постає акмеологічність – властивість життєдіяльності людини, що характеризує її спрямованість до вершин особистісного, професійного розвитку й самовдосконалення, що виражається

в творчому потенціалі й професійній майстерності.

Акмеологія розглядає не будь-які процеси розвитку в ході навчання й виховання, а лише ті, які означають просування до вершин зрілості, мають висхідний, випереджувальний характер. Вона приділяє велику увагу тому, як людина в процесі засвоєння соціальних і професійних нормативних вимог визначає для себе оптимальну індивідуальну стратегію досягнення вершин професіоналізму й зрілості з урахуванням неповторного поєднання своїх потреб, можливостей і здібностей.

Акмеологічний складник психолого-педагогічної підготовки майбутнього викладача ПТНЗ реалізується: у процесі цілеспрямованого переорієнтування його поглядів, переконань, думок, ідейних принципів на розвиток природи самості, завдяки спрямуванню мотиваційно-ціннісної сфери студентів на розкриття акмеологічного потенціалу в процесі психолого-педагогічної підготовки; у ході оволодіння знаннями про власну «Я»-концепцію й вміннями проявляти й дотримуватися стійкої акмеологічної позиції.

Акмеологічний підхід акумулює сукупність принципів, методів, прийомів, засобів організації й побудови теоретичної та практичної діяльності, орієнтованих на прогноз якісного результату в підготовці педагога, високий рівень продуктивності й професійної зрілості.

Акмеологічні технології – це сукупність засобів, спрямованих на розкриття внутрішнього потенціалу особистості, розвиток властивостей і якостей, що сприяють досягненню високого рівня особистісно-професійного розвитку й професіоналізму [7]. За допомогою акметехнологій організовується й реалізується рух особистості до вершин самореалізації в різних сферах взаємодії. Акметехнології спрямовані на формування мотивації до самоствердження, пізнання себе, свого внутрішнього світу, усвідомлення себе частиною соціуму. Кінцевий результат використання акметехнологій – стійка здатність до самостійного вибору, самовдосконалення, самореалізації в мінливих соціокультурних умовах.

Головним методом акмеологічних технологій є внутрішній або зовнішній акмеологічний вплив. Підвищення рівня саморегуляції внаслідок акмеологічного впливу необхідно для того, щоб сформувати в студентів упевненість у собі, у власних силах, запобігти виникненню в них паніки й песимістичних настроїв, підвищити їхню працездатність, більш повно реалізувати свій потенціал, тобто зробити особистість більш сильною. Розвиток здатності до ухвалення рішень може реально підвищити

рішучість як характеристику особистості, допомогти не тільки зростанню соціальної активності, а й організації її цілеспрямованого характеру. Окрім того, акмеологічний вплив має сприяти розкриттю творчого потенціалу особистості [3]. З технологічного погляду, засоби акмеологічного впливу характеризуються значним розмаїттям. Це можуть бути спеціальні тренінги, практикуми, ділові або рольові ігри, індивідуальна робота з саморозвитку за допомогою спеціальних програм і методик.

Прикладом такої діяльності є психологічний тренінг з розвитку професійного акме майбутніх викладачів. Тренінг спрямовано на створення умов для усвідомлення майбутніми викладачами власних професійних можливостей і визначення шляхів професійного зростання.

Основні завдання психологічного тренінгу з розвитку професійного акме майбутніх викладачів такі: сприяти розумінню власного професійного «Я», прийняття себе в професії, професійно-творчому становленню; навчити долати професійні труднощі, керувати своїм професійним розвитком.

Ці завдання можна виконати шляхом рефлексії й вербалізації учасниками життєвих і професійних цінностей і принципів; аналізу плюсів і мінусів студентських і професійних ролей; відпрацювання навичок професійного спілкування; формування позитивної «Я-концепції»; виконання професійно-творчих завдань; гармонізації емоційного стану.

Тренінг у часі охоплює три заняття:

Мета першого заняття: створити сприятливі умови для роботи тренінгової групи, ознайомити учасників з головними принципами проведення тренінгових занять, прийняти правила роботи групи, ознайомити з поняттям «професійна акмеологія», актуалізувати досвід, сприяти рефлексії й вербалізації життєвих і професійних цінностей і принципів.

Мета другого заняття: закріпити активний стиль спілкування, сприяти закріпленню навичок самоаналізу, розвитку комунікативних умінь, усвідомленню себе в системі професійного й особистісного спілкування.

Мета третього заняття: розширити знання про способи, мотиви, роль інших людей у процесі професійного становлення, а також про місце професії в житті учасників тренінгу; розвиток пізнавальної діяльності й аналіз образу власного Я.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу виявити, що 41% студентів є ресурсним потенціалом щодо майбутньої педагогічної діяльності. Акмеологічний підхід і акмеологічні технології сприяють розвитку внутрішнього потенціалу, високого професіоналізму й творчої майстерності майбутнього викладача ПТНЗ.

Перспективи подальших досліджень педагогічної підготовки майбутніх викладачів вбачаємо у вивченні впливу акмеологічних технологій на результативність психолого-ПТНЗ.

Список використаних джерел

1. Афанасьев В. Г. Общество: системность, познание и управление / В. Г. Афанасьев. – М. : Политиздат, 1981. – 432 с.
2. Борытко Н. М. Пространство воспитания: образ бытия: монография / Н. М. Борытко; науч. ред. Н. К. Сергеев. – Волгоград : Перемена, 2000. – 225 с.
3. Деркач А. Акмеология: учебное пособие / А. Деркач, В. Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 256 с.
4. Зеер Э. Ф. Социально-профессиональное воспитание в вузе: монография / Э. Ф. Зеер, И. И. Хасанова. – Екатеринбург : Издательство РГППУ, 2003. – 157 с.
5. Мельник І. М. Професійне становлення майбутнього педагога: змістова сутність / І. М. Мельник // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя : КПУ, 2015. – Вип. 43(96). – 600 с.
6. Науменко Ю. В. О воспитании профессиональной направленности личности учащихся / Ю. В. Науменко. – М. : ПЕРСЭ, 2001. – 79 с.
7. Ніколаєску І. О. Практичні основи акмеологічного розвитку особистості в умовах освітньо-інформаційного простору: навчально-методичний посібник / І. О. Ніколаєску. – Черкаси : ОПОПП, 2012. – 54 с.
8. Про вищу освіту: закон України № 1556-VII від 01.07.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvit> (10. 09. 2016).
9. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: указ Президента України № 344/2013 від 25. 06. 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.president.gov.ua

Рецензент: Максимов О.С.– д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Кривильова Олена Анатоліївна

Kryvylevaolena@yandex.ua

Бердянський державний педагогічний університет
вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ, Запорізька обл.,
71100, Україна

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i17.1611>

Матеріал надійшов до редакції 13. 09. 2016 р.
Прийнято до друку 13.10.2016 р.

References

1. Afanasiev, V. G. (1981). *Society: consistency, cognition and management*. Moscow : Politizdat. [in Russian]
2. Borytko, N. M. (2000). *Education space: the image of being: monograph*. Ed. by N. K. Sergeev. Volgograd : Peremena. [in Russian]
3. Derkach, A. (2003). *Acmeology: study guide*. SPb : Piter. [in Russian]
4. Zeer, E. F. (2003). *Social-professional education in higher education institution: monograph*. Yekaterinburg : Publishing RGPPU. [in Russian]
5. Melnyk, I. M. (2015). *Professional development of a future teacher: content core*. In : *Pedagogy of a creative personality development in higher and comprehensive school : coll. of scientific works, Issue 43(96)*. Zaporizhia : KPU. [in Ukrainian]
6. Naumenko, Yu. V. (2001). *On developing professional strand of students' personalities*. Moscow : PERSE. [in Russian]
7. Nikolaiesku, I. O. (2012). *Practical grounds of personality development under conditions of education-information space: learning-methodical guide*. Cherkasy : OIPOP. [in Ukrainian]
8. *On higher education: Law of Ukraine № 1556-VII dated 01.07.2014*. Retrieved from : <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvit> (10. 09. 2016). [in Ukrainian]
9. *On National strategy of education development in Ukraine through the year of 2021 : order of President of Ukraine № 344/2013 dated 25. 06. 2013*. Retrieved from : www.president.gov.ua [in Ukrainian]

Information about the authors:

Kryvyllova Olena Anatoliivna

Kryvylevaolena@yandex.ua

Berdyansk State Pedagogical University
4 Shmidta St., Berdyansk, Zaporizhia region,
71100, Ukraine

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i17.1611>

Received at the editorial office 13. 09. 2016.
Accepted for publishing 13.10.2016.